

5. Нестеровский К. Як колективізація нищить релігію. – Харків, 1930.
6. Калиничева З.В. Социальная сущность баптизма. 1917-1929. – Л., 1972.
7. Лялина Г.С. Новые тенденции в идеологии баптизма. – М., 1979.
8. Сітарчук Р.А. Про кількісне зростання членів українських протестантських конфесій у перше десятиріччя радянської влади // Наукові записки з української історії. – Переяслав-Хмельницький – Чернівці, 2000. – Вип. 10.
9. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО). – Ф. 5. – Оп. 2. – Спр. 213.
10. Державний архів Запорізької області (далі – ДАЗО). – Ф. Р.316. – Оп. 3. – Спр. 33.
11. ЦДАВО. – Ф. 5. – Оп. 2. – Спр. 986.
12. ДАЗО. – Ф. 316. – Оп. 3. – Спр. 2.
13. ДАЗО. – Ф.316. – Оп. 3. – Спр. 4.
14. ЦДАВО. – Ф. 5. – Оп. 3. – Спр. 254.
15. ЦДАВО. – Ф. 5. – Оп. 3. – Спр. 1056.
16. Любашенко В.І. Історія протестантизму в Україні: Курс лекцій. – Львів, 1995.
17. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО). – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 1450.
18. Уласевич В. Сучасне сектантство. – Харків, 1925.
19. ЦДАГО. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 1772.
20. Попов В.А. Запад учился демократии у протестантов // Независимая газета. – 2004. – 3 ноября.
21. Митрохин Л.Н. Баптизм: история и современность: Философско- социологические очерки. — СПб., 1997.
22. ДАЗО. – Ф. Р.316. – Оп. 3. – Спр. 9.
23. ДАЗО. – Ф. Р.316. – Оп. 3. – Спр. 14.
24. ДАЗО. – Ф. Р.316. – Оп. 3. – Спр. 16.
25. ДАЗО. – Ф. Р.316. – Оп. 3. – Спр. 33.
26. ДАЗО. – Ф. Р.316. – Оп. 3. – Спр. 50.
27. Кульчицкий С. Массовый террор как метод экспроприации селян-владельцев // Политический террор и терроризм в Украине. XIX-XX ст.: Исторические нариси / НАН Украины; Институт истории Украины. – К., 2002.
28. Алехин А. О служении сестер Господу в церкви // Баптист Украины. – 1926. – № 2.
29. Машенко С.Т. Людина в баптистській громаді. – К., 1990.
30. ЦДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 1388.

Summary

The article is devoted to the problem of social structure of societies of evangelic Christians-Baptists in 20-s of XX century. The author underlines that in soviet times the estimation of social structure of societies was the item of ideological speculations. On the archived materials of Zaporizhzhia neighborhood the author characterizes the social, property, sexual and age-old structure of societies, dethroning a myth about concentration of evangelic Christians-Baptists of «exploitative layers» and «enemies of people» in societies.

А. Є. Ігнатуша

УЧАСТЬ ЖІНОК В УКРАЇНСЬКОМУ ПРОТЕСТАНТСЬКОМУ РУСІ 20-х рр. XX ст. ЗА МАТЕРІАЛАМИ УКРАЇНСЬКИХ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ ЖУРНАЛІВ

Жінки все активніше проявляють себе у суспільному житті в якості депутатів парламенту, політичних та громадських діячів. Суспільна активність жіноцтва все частіше потрапляє у центр уваги соціологів, політологів, істориків. Показником актуальності такої проблематики стало проведення у вересні 2004 р. у Львові I Міжнародної конференції «Український жіночий рух на зламі тисячоліть (XIX–XX ст.)».

Серед порушених наукових тем до сьогодні ще не набуло належного висвітлення питання щодо творчої участі жінок у релігійному житті. Воно має багато важливих аспектів: роль жінок в історії окремих конфесій, ставлення влади і суспільства до релігійної жінки, особливості жіночої релігійної психології в історичному висвітленні тощо. Однією з площин історичного розгляду є участь жінок у діяльності протестантських конфесій України 20-х рр. XX ст.

Спробуємо розглянути це питання крізь призму публікацій протестантських журналів трьох конфесій, які в жорстких умовах адміністративного тиску влади скористалися дозволом уряду мати повністю аполітичні засоби інформації та спромоглися протягом 1926–1928 рр. (п'ятидесятники – протягом лише 1928 р.) видавати власні друковані органи. Це були організації баптистів, християн євангельської віри (п'ятидесятників), адвентистів.

Хронологічні рамки нашого огляду логічно обмежуються вказаними роками – роками видання журналів. Предметом аналізу виступає зміст журналів «Баптист Украины» [1], «Евангелист» [2], «Благовестник» [3]. Зазначений масив джерел поки що лишається поза увагою дослідників. Лише кількома рядками позначені протестантські часописи цього періоду в курсі лекцій В. І. Любашенко [4, с. 249–250, 264–265, 269, 271, 277]. Скупі відомості про друковані органи баптистів та п'ятидесятників 20-х рр. XX ст. подані у відомих узагальнюючих працях та збірниках [5; 6; 7]. Стислу характеристику видавничої діяльності протестантів подано у колективній праці Ю. Решетнікова, С. Саннікова [8], кількома рядками згадуються ці видання у інших працях протестантських істориків [9; 10].

Між тим, аналіз друкованих органів конфесій, зокрема у контексті історії жіночого релігійного руху, є важливим напрямком розширення джерельної бази досліджень та способом актуалізації проблеми.

Комуністична пропаганда з 20-х років XX ст. звинувачувала протестантів у нехтуванні суспільними інтересами та потребами жінок. Першоосновою цього нехтування вона проголошувала біблійні істини і побіжно критикувала духовні видання. Так, у пропагандистській брошурі Н. Дайрі зазначалося: «один з керівників баптистської спілки Гуляєв писав у журналі “Баптист”»: «Красота й гідність жінки не в її рівноправності з чоловіком... але в покорі і свідомості того, що її взято з чоловіка» [11, с. 19–20]. Витягнуті з контексту, часто-густо купійовані та перекручені цитати мали дискредитувати протестантизм у жіночих очах, сформувати спрощений погляд на сферу жіночих уподобань, зацікавлень, особливостей.

Але частина радянської партійно-державної еліти більш тонко розуміла проблему. Один з керівників державної культурно-виховної роботи Н. К. Крупська визнавала, що психологія жінки більш емоційна, породжує певне почуття самотності, «створює потребу в релігії, вірі у Бога, ... і цю потребу частіше задовольняли, приєднуючись до протестантських церков» [12, с. 38–39, 55]. Вона ж констатувала, що старе офіційне православ'я «дуже скомпрометувало себе прислужництвом старій дореволюційній владі, проте сектантство захоплює часто доволі широкі верстви» [12, с. 65]. Отже, визнавалося, що саме жінки найчастіше обирали для задоволення своїх духовних потреб протестантські організації. Це спростовувало агітаційні звинувачення протестантів у «домострої», бо навряд чи жінки обирали б церкви, які ображали їх сутність, гідність. 20-ті рр. XX ст. стали часом стрімкого поширення протестантизму, і це доводить, що їх віровчення мало привабливі риси і ніяк не викликало реакцію відторгнення.

Вже пізніше, у 1930 р., на II Всесоюзному з'їзді Спілки війовничих безвірників визнали реалії – посилення впливу «сектантів» на робітниць, а особливо – на селянок. Протестантів звинуватили у намаганні використати жінок для боротьби проти соціалістичного будівництва. З'їзд поставив завдання «посилити масову антирелігійну роботу серед трудящих жінок» [13, с. 7].

Зазначимо, що таку задачу спілка ставила перед собою вже три роки поспіль, з 1927 р. Її голова Д. Ігнатюк наголошував, що основна вимога безвірницької організаційної та агітаційної роботи – «найбільше й найкраще обслуговувати жінку» [14, с. 7]. Але очевидно, що реальних зрушень в означеному напрямі не відбувалося.

Отже, проблема «перетягування» жінок з релігійних організацій до активного світського життя була вочевидь актуальною у 20-ті рр. XX ст. Значна частина жінок знаходила задоволення своїх духовних, соціально-психологічних потреб у релігійних, зокрема протестантських, громадах.

За статистикою, більшість членів протестантських громад станом на середину 20-х рр. становили жінки з віруючих родин або одинокі літні жінки, вдови. Наприклад, у Полтавському обласному об'єднанні баптистів жінки становили 66,8 %, у Харківській громаді адвентистів сьомого дня – 59 %, в Одеському обласному об'єднанні євангельських християн – 56,5 %, в Одеському відділі п'ятидесятників – 62 % [Див: 15, с. 92].

Підтвердженням зростання ролі жінок у житті протестантських громад слугує факт проведення євангельськими християнами з'їзду «сестер» (Київ, січень 1926 р.), на який прибуло 47 делегаток [6, с. 207].

Менторами у справі суспільної активізації жінок, організації діяльності жіночих протестантських гуртків виступили друковані органи протестантських конфесій – журнали «Баптист Украины», «Евангелист», «Благовестник».

Так, відповідальний редактор і одночасно керуючий юридичним відділом правління Всеукраїнської спілки християн-баптистів (ВСХБ) А. Альохін практично одразу після початку виходу українського баптистського журналу (1926 р.), вже у його другому номері, опублікував свою статтю «Про служіння сестер Господу у церкві». У ній він запропонував форми організації діяльності жінок. Зокрема, організацію груп помічниць пресвітера та диякона; груп наставниць-вихователок молодих сестер у їх служінні Господу, церкві, родині; господарчих груп, які б навчали вести господарство у родині, церковне господарство, надавали матеріальну допомогу бідним, приїжджим тощо; груп довілля, груп відвідування сімей, лікарень, в'язниць, притулків для духовної підтримки та допомоги працею.

Те, що новостворений журнал одразу звернувся до такої проблеми, доводить її актуальність для того часу. Принципово важливо, що у статті в методичному аспекті надавалися подробиці організаційного плану роботи в жіночих групах. У згаданому номері видання надавалися статистичні дані щодо створених баптистами жіночих гуртків у Донбасі – 35 гуртків. Представниці жіночих гуртків, як інформує журнал, були серед делегатів регіональних баптистських з'їздів, репрезентуючи жіночий рух.

Кожного року журнал розповідав про активність жінок в організації молитовних зборів, читання та обговорення статей «Баптиста України», морально-етичних бесід з чаюваннями.

Жінки були активними кореспондентами «Баптиста України». За чотири роки на шпальтах журналу було надруковано 24 вірші, авторами яких були жінки. Серед них виділялися постійні дописувачки – кременчуцька поетеса Є. Сіора, вірші якої звучали зі сторінок семи номерів журналу за різні роки, а в № 4 за 1928 р. була опублікована її розповідь-звіт про обласну духовну конференцію у Кременчуці, із протоколом та фотокарткою делегатів з'їзду.

Неодноразово представляли свої твори в українському баптистському журналі М. Чуракова, О. Офірова, О. Польова. Свій вірш у № 5 за 1926 р. надрукувала дружина члена редколегії журналу П. Г. Алешко-Ожевського – В. А. Ожевська.

Крім віршів, за ці роки було опубліковано два серйозних тлумачення Біблії, написані Р. Качинською (у першому та дванадцятому номерах «Баптиста України» за 1928 р.) та два повідомлення про проведення регіональних з'їздів і белетристичних есе, авторами яких були жінки.

Відмінні успіхи ревної участі жінок у місіонерській роботі констатував Пленум ВСХБ, який відбувся 22–25 квітня 1926 р. у Харкові, матеріали якого опублікував «Баптист України».

Як бачимо, баптистський журнал активно опікувався питаннями залучення жінок до громадської діяльності та заохочував авторок до співпраці.

Журнал християн євангельської віри (ХЄВ), хоча частіше їх називали «п'ятидесятники», «Евангелист» також висвітлював участь жінок у розвитку організації та надавав для їх статей свої сторінки. Зокрема, у числі постійних авторів «Евангелиста» була Л. Н. Гаріна, активна пропагандистка ідей п'ятидесятництва на Одещині, член мандатної комісії на I Всеукраїнському з'їзді ХЄВ у 1926 р.

Як свідчили матеріали з'їздів п'ятидесятників, які завжди друкувалися «Евангелистом», жінки постійно були присутніми на з'їздах в якості делегатів або гостей, брали участь у технічному забезпеченні форумів. Активістки руху неодноразово обиралися на посади союзних проповідників: у 1925 р., на II Одеському обласному з'їзді ХВ. – П. В. Кушнерева, О. Р. Дутова [16, с. 77]; у 1926 р. на I Всеукраїнському з'їзді та у 1927 р. на I Всесоюзному з'їзді – П. В. Кушнерева, О. Р. Дутова, Ф. С. Беспалова, а кандидатами цими ж з'їздами називалися М. Г. Шаповалова, А. П. Бондаренко, О. Шевцова [16, с. 103, 136]. П. В. Кушнереву і Ф. С. Беспалову неодноразово обирали делегатами з'їздів, членами правління та Ради Всеукраїнського союзу [16, с. 110, 131].

«Евангелист» на своїх сторінках наводив приклади жіночого служіння, заглиблюючись у історію християнського руху. Зокрема, розповідалося про посаду дияконіс кенхрейської церкви (Греція, біля Коринфу) та їх обов'язки [2, № 5, с. 14]. П'ятидесятницькі джерела повідомляють, що по суботах у центрі п'ятидесятницького руху Радянського Союзу м. Одесі в молитовному домі проповідували жінки – П. В. Кушнерева, Л. Н. Гаріна, О. В. Дутова, О. Шевцова [16, с. 151].

У правлінні ХЄВ навіть було створено спеціальний жіночий відділ, який опікувався згуртуванням жінок та організацією їхньої суспільно-корисної праці. Очолювала відділ П. В. Кушнерева. II Всеукраїнський з'їзд ХЄВ (7–12 жовтня 1927 р.) уповноважив керівника жіночого відділу правління П. В. Кушнереву «продовжити роботу з сестрами, утворюючи гуртки крою та шитва, жіночі молитовні гуртки тощо» [16, с. 92].

Виконуючи доручення з'їзду, вона написала звернену до жінок статтю «До праці», опубліковану в № 3–4 «Евангелиста». Дуже образно змальовуючи у статті біблійний образ Руфі, авторка досягала подвійного ефекту впливу на жінок – зразком жіночої поведінки даного образу та зразком втілення у даному образі Церкви, тобто прищеплення через нього любові до Церкви та розуміння. Ідеологи руху часто зверталися до жінок із закликом аналізувати своє повсякденне життя, звиряти свої вчинки із кращими зразками служіння Богові.

Таким чином, лідери п'ятидесятницького руху вважали значущим активне включення жінок у функціонування громад.

Свої сторінки надавав жіночій творчості і адвентистський «Благовестник». Журнал публікував матеріали, найбільш близькі саме до жіночого сприйняття – щодо історії взаємин чоловіка та жінки, починаючи з біблійних часів, про ставлення до шлюбу як християнської чесноти (№ 1 за 1928 р.), про походження зла на світі (№ 3 за 1927 р.), практичні вказівки щодо гігієни та здорового образу життя (№ 1 за 1928 р.). Неодноразово він друкував статті ідеолога світового адвентистського руху Олени Вайт на біблійні та моральні теми (наприклад, у № 4 за 1926 р., № 1 та № 4 за 1928 р.), вірші активної дописувачки О. Шарипанової (у № 3 журналу за 1927 р. та двічі у № 1 за 1928 р.). У № 4 за 1928 р. з'явилася стаття А. Кулакової, присвячена критиці іконошанування.

Але у гендерних питаннях за обсягом друкованої інформації, глибиною питань, порушених у публікаціях, «Благовестник» значно поступався більш потужним напрацюванням «Баптиста України» та «Евангелиста».

Таким чином, аналіз змісту друкованих джерел протестантських церков Радянської України 20-х рр. ХХ ст. підтверджує тезу про активну роль жінок у розбудові протестантських конфесій. Революція та суспільні пертурбації активізували соціальну діяльність жінок, але якщо радянська влада цю активність спрямовувала виключно у політизоване русло, то у протестантських церквах жінки заохочувалися до багатоваріативної участі в житті громад. Вони мали змогу проявити себе за власними сферами інтересів у різних аспектах соціального життя.

Джерела та література

1. Баптист Украины. Орган Всеукраинского союза объединений баптистов. – Харьков, 1926–1928.
2. Евангелист. Орган Всеукраинского союза христиан евангельской веры. – Одесса, 1928.
3. Благовестник. Издание Всеукраинского объединения адвентистов седьмого дня. – К., 1926–1928.
4. Любашенко В. І. Історія протестантизму в Україні. – К., 1996.
5. Животко А. Історія української преси. – Мюнхен. – 1989–1990.
6. История евангельских христиан-баптистов в СССР. – М., 1989.
7. История евангельско-баптистского движения в Украине. Мат. и док. – Одесса, 1988.
8. Решетников Ю., Санников С. Обзор истории Евангельско-баптистского братства на Украине. – Одесса, 2000.
9. Парасей А. Ф., Жукалюк Н. А. Бедная, бросаемая бурей. – К., 1997.
10. Савинский С. Н. История евангельских христиан-баптистов Украины, России, белоруссии. – Ч. I. – 1867–1917. – СПб., 1999; Ч. II. – 1917–1967. – СПб., 2001.
11. Дайрі Н. За Жовтень! Проти релігії. – Харків, 1929.
12. Крупская Н.К. Антирелигиозная пропаганда. – М.; Л., 1929.
13. Другий Всесоюзний з'їзд Спілки воєвничих безвірників // Безвірник. – 1930. – № 5.
14. Ігнатюк Д. Про антирелігійну пропаганду серед жінок // Безвірник. – 1927. – № 2.
15. Кравченко П., Сітарчук Р. Протестантські об'єднання в Україні у контексті соціальної політики більшовиків. 20–30-і роки ХХ століття. – Полтава, 2005.
16. Франчук В.И. Просила Россия дождя у Господа. – Мариуполь, 1999.

Summary

The role of the Protestant's magazines of the 20-th years XX c. about the stirring up of the religious creative work of women and their Orthodox service is been analyzed. The forms of the spiritual initiative of women in the community – Baptists, Pentecostal evangelic, Adventists of the gospel believe are been lighted.

І. М. Преловська

ДО 80-Ї РІЧНИЦІ СКЛИКАННЯ ІІ-ГО ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВНОГО ЦЕРКОВНОГО СОБОРУ УАПЦ 17-30 ЖОВТНЯ 1927 р.

У 2007 р. виповнюється 80 років з дня скликання ІІ Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ і тому є потреба звернутись до вивчення обставин його скликання та ходу подій. У справі пошуку, наукового дослідження і публікації документальних джерел з історії УАПЦ залишається поки що багато недосліджених питань, тому публікація документів і матеріалів ІІ Собору УАПЦ, яка планується Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, повинна сприяти реконструкції подій другої половини 1920-х рр., які пов'язані з діяльністю УАПЦ, змінами у державній політиці щодо церкви напередодні “Великого перелому” 1929 р., з'ясування обставин усунення від керівництва митрополита Василя Липківського [1, с.275].

Джерела з історії УАПЦ 1921–1930 рр. у радянську добу були виключені з наукового обігу і тільки після початку боротьби за реабілітацію цієї церкви в Україні наприкінці 1980-х рр. з'явилися публікації з цієї теми. Справа була не тільки у намаганні розшукати відомості щодо тих установ, організацій та осіб, які в радянський час були визначені як “ворожі радянській владі”, а отже “непотрібні” і “шкідливі” для дослідження. Потребу у вивченні документів з історії УАПЦ стимулювали події, які були пов'язані з “третім відродженням” автокефального руху і створенням Київського патріархату під час Всеукраїнського Собору УАПЦ 5–6 червня 1990 р.

На початку 1990-х рр., до початку вивчення матеріалів в українських архівах, опубліковані в діаспорі джерела вперше за багато років було привезено в Україну. Документи й матеріали УАПЦ [2;